

LARA PRESCOTT

NIKDY

SME TU

NEBO LI

Inšpirované príbehom knihy *Doktor Živago*

Nikdy sme tu neboli

Nikdy sme tu neboli

LARA PRESCOTT

Z angličtiny preložil
OTAKAR KOŘÍNEK

slovar

Copyright © 2019 by Lara Prescott
Published by arrangement with Folio Literary Management, LLC
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2019
Translation © Otakar Kořínek 2019

ISBN 978-80-556-3731-0

Tenot projekt finančne podporil

u. fond
na podporu
umenia

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými, ani vo forme fotokópií, nahrávok, prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Mattovi

A chcem byť medzi tými,
čo vedia,
alebo byť sám.

RAINER MARIA RILKE

PROLÓG

PISÁRKY

Písali sme sto slov za minútu a nevynechali sme ani jedinú slabiku. Na každom stole, všetky rovnaké, stál bledozelený písací stroj značky Royal Quiet Deluxe, čierny telefón Western Electric s otočným číselníkom a štos žltých stenografických blokov. Prsty nám lietali po klávesoch. Klepotalo to bez prestávky. Prestali sme, len keď sme dvihli telefón alebo keď sme si potiahli z cigarety. Niektoré z nás to zvládli tak, že nevynechali ani úder.

Muži prichádzali okolo desiatej. Jeden za druhým si nás brali do svojich kancelárií. Sedeli sme v kresielkach vtisnutých do kútov, oni sedeli za veľkými mahagónovými písacími stolmi alebo chodili hore-dolu po koberci a rozprávali do stropu. Počúvali sme. Zapisovali sme. Boli sme publikom pre ich záznamy, správy, výpisy, objednávky obedov. Občas zabúdali, že sme tam, a dozvedali sme sa viac – kto chce koho vysánkovať, kto sa hrá na mocného, kto má aférku, kto je v hre a kto mimo hry.

Niekedy nás nevolali menami, ale podľa farby vlasov alebo telesných tvarov – Blondínka, Ryšaňa, Prsnatá. Aj my sme mali pre nich tajné mená – Chmaták, Kávový dych, Zubatý.

Do Agentúry sme prišli z vysokých škôl – z Radcliffu, Vasaru, Smithu. Boli sme prvé dcéry našich rodín s titulmi. Niektoré z nás vedeli po mandarínsky. Niektoré vedeli pilotovať lietadlo. A niektoré vedeli zaobchádzať s koltom 1873 lepšie

než John Wayne. No pri pohovoroch sa nás všetkých pýtali: „Viete písať na stroji?“

Vravelo sa, že písací stroj zostrojili pre ženy – že treba ženský dotyk, aby klávesy spievali, že naše úzke prsty tomu prístroju vyhovujú a že kým doménou mužov sú autá, bomby a rakety, písací stroj je vyslovene náš.

Nuž, k tomu sme sa nevyslovovali. Môžeme však povedať, že pri písaní sa naše prsty stávali predĺžením našich mozgov, neexistovalo nijaké omeškanie medzi slovami, ktoré im vychádzali z úst – slovami, ktoré, ako vraveli, si nemáme pamätať –, a našimi klávesmi, vrážajúcimi do papiera atrament. Keď na to myslíte takto, na celú tú mechaniku, je to takmer poézia. Takmer.

Túžili sme však po zvieravej bolesti hlavy, ubolených zápästiach a zlom držaní tela? O tomto sme snívali na strednej škole, keď sme sa učili raz tak usilovne ako chlapci? Mali sme na mysli úradnícku prácu, keď sme otvárali hrubé obálky s oznamom, že nás prijímajú na vysokú? A kam sme zalietali v myšliach, keď sme sedeli na bielych drevených stoličkách v päťdesiatmetrovom rade v absolventských talároch a dávali nám zrolované pergameny, sľubujúce, že máme kvalifikáciu na oveľa viac?

Väčšina z nás pokladala prácu v pisárskom zbore za dočasnú. Nahlas sme si to neprípúšťali – ani medzi sebou –, ale mnohé z nás verili, že to bude prvá priečka na dosiahnutie toho, čo muži dostávali hneď po vysokej – miesta vedúcich. Vlastné kancelárie s lampami vyžarujúcimi lichteritý svit, plyšové koberce, drevené písacie stoly. Vlastné pisárky zaznamenávajúce to, čo diktujeme my. Pokladali sme to za začiatok, nie za koniec, napriek tomu, čo sme počúvali celý život.

Ostatné ženy prišli do Agentúry nie začať kariéru, ale zavrieť ju. Boli zvyškami z OSS*, kde boli počas vojny legendami, stali sa relikviami preradenými do pisárskeho zboru alebo do archívu k stolu kdesi v kúte bez konkrétnej pracovnej náplne.

* Office of Strategic Services, spravodajská agentúra USA počas druhej svetovej vojny. Predchodkyňa CIA (pozn. prekladateľa).

Bola tam Betty. Za vojny organizovala čierne operácie*, podrývala morálku protivníka podsúvaním novinových článkov a zhadzovaním propagačných letákov z lietadiel. Počuli sme, že raz dala dynamit mužovi, ktorý vyhodil do vzduchu zásobovacie vlak, keď prechádzal po moste kdesi v Barme. Nikdy sme si neboli isté, čo je pravda a čo výmysel. Staré záznamy OSS akosi zmizli. Očividné však bolo, že v Agentúre sedela Betty pri stole spolu s nami a muži zo špičkových univerzít Ivy League, s ktorými bola za vojny na rovnakej úrovni, sa stali jej nadriadenými.

Myslíme na Virginiu, sediacu pri podobnom stole – na jej hrubú žltú pletenú vestu, ktorá jej sedí na pleciah bez ohľadu na ročné obdobie, na ceruzku zapichnutú do drdola. Myslíme na jednu jej modrú chlpatú papuču pod stolom – druhú netreba, lebo ľavú nohu jej v detstve amputovali po nehode pri love. Svoju protézu pomenovala Cuthbert, a ak si dosť ušla, snímala si ju a podávala nám ju. O čase strávenom v OSS rozprávala málokedy, a keby ste z druhej ruky nepočuli príhody z jej špiónskeho obdobia, nazdali by ste sa, že je len ďalšou obyčajnou starnúcou úradníčkou v štátnych službách. Ale my sme tie príbehy počuli. Napríklad ten, keď v prestrojení za dojičku viedla stádo kráv a dvoch príslušníkov francúzskeho odboja na hranice. Gestapo ju označilo za jedného z najnebezpečnejších spojeneckých špiónov – Cuthbert a tak ďalej. Niekedy popri nás prešla na chodbe alebo sme sa s ňou viedli vo výťahu, občas sme ju videli čakať na autobus číslo 16 na rohu E Street a Dvadsiatej prvej. Najradšej by sme ju boli pristavili a vypýtali sa na obdobie, keď bojovala proti nacistom – na to, či ešte vždy myslí na tie časy, keď sedí pri stole a čaká na ďalšiu vojnu alebo na niekoho, kto ju pošle domov.

Žien z OSS sa usilovali zbaviť – v novej vojne, studenej, ich nemohli využiť. Zdalo sa, že prsty, ktoré kedysi stískali kohútiky, sú teraz vhodnejšie na stláčanie klávesov.

* čierne operácie – prísne tajné operácie, ktoré navonok vyzerajú ako akcie súkromných spoločností alebo skupín (pozn. prekladateľa).

No mohli sme sa sťažovať? Bola to dobrá práca a boli sme rady, že ju máme. A určite bola vzrušujúcejšia ako inde v štátnej správe. Ministerstvo poľnohospodárstva? Vnútra? Viete si to predstaviť?

Naším domovom mimo domova sa stal odbor Sovietskeho Ruska, čiže SR. O Agentúre sa hovorilo ako o mužskom klube, no my sme si vytvorili vlastnú skupinu. Začali sme sa brať ako zbor a to nás posilňovalo.

Plus dochádzanie – to nebolo zlé. V zlom počasí sme chodili autobusom alebo električkou a v pekných dňoch pešo. Väčšina z nás bývala vo štvrtiach susediacich s centrom mesta – v Georgetowne, Duponte, Cleveland Parku, Cathedral Heights. Bývali sme v garzónkach, kde nebol výťah, takých malých, že keď ste si ľahli, hlavou a prstami nôh ste sa mohli dotknúť stien. Bývali sme v posledných penziónoch, čo zostali na Massachusetts Avenue s radmi poschodových postelí a večierkou o pol jednastej. Často sme mali spolubývajúce – iné ženy v štátnej službe s menami ako Agnes či Peg, ktoré vo výlevkách vždy nechávali ružové umelohmotné natáčky, nože oblepené arašidovým maslom a v koši pri výlevke nedbanlivo zabalené použité vložky.

Vydatá bola vtedy iba Linda Murphyová, no len krátko. Vydaté nikdy nezostali dlho. Niektoré vydržali, kým neotehotneli, ale odchod zvyčajne plánovali vo chvíli, keď mali nastoknutý zásnubný prsteň. Na rozlúčku s nimi sme si dávali v odpočívárni listový koláč zo Safeway. Na kúsok koláča prichádzali aj muži a opakovali, ako im je smutno z toho, že odchádzajú, no v očiach sme im postrehli svit pri predstave, aká nová, mladšia ich nahradí. Sľubovali sme si, že zostaneme v kontakte, no po svadbe a dieťaťi sa usadili v najvzdialenejších kútoch mesta – v končinách, kam by sme museli ísť taxíkom alebo dva razy prestupovať autobusom – v Bethesde, Fairfaxe alebo v Alexandrii. Stalo sa, že sme sa tam vybrali na prvé narodeniny dieťaťa, ale potom už sotva.

Väčšina z nás bola slobodná, uprednostňovali sme kariéru, a túto voľbu sme opakovali rodičom. Boli, pravdaže, pyš-

ní, keď sme promovali na vysokej, ale s každým plynúcim rokom kariéry namiesto dieťaťa boli čoraz rozpačitejší z nášho nemanželského stavu a nášho dosť podivného rozhodnutia žiť v meste vystavanom na močiaroch.

V lete nám pripadala vlhkosť vzduchu vo Washingtone, ako keby nás obaľovala mokrá prikrývka, dorážali do nás komáre. Len čo sme ráno vyšli z domu, ondulácia zo včerajšieho večera razom spľasla. V električkách a autobusoch to bolo ako v saune, páchlo tam po plesnivej špongii. Okrem studenej sprchy neexistovala chvíľa, kedy by ste sa necítili upotení a strapatí.

Ktovieakú úľavu neprinášala ani zima. Zakutrali sme sa do kabátov a so sklonenými hlavami sme sa hnali z autobusovej zastávky, aby sme sa vyhli vetru, ktorý fúkal od mrazivého Potomacu.

Na jeseň však mesto ožilo. Stromy na Connecticut Avenue vyzerali ako oranžový a červený ohňostroj. Teplota bola utešená, nebolo sa treba báť, že blúzky pod pazuchami nasiaknu potom. Pouliční predavači hotdogov predávali v malých papierových vreckách na ohni pečené gaštany – príhodné množstvo na večernú cestu pešo domov.

A každá jar prinášala rozkvitnuté čerešne a plné autobusy, ktoré k pamätníkom vozili turistov a tí, nedbajúc na tabuľky so zákazmi, odtrhávali ružovobiele kvety a zastrkávali si ich za uši alebo do náprsných vreciek kabátov.

Jeseň a jar vo Washingtone boli obdobiami na zvolnenie tempa a v takých chvíľach sme si sadali na lavičky alebo si urobili obchádzku okolo Reflecting Poolu. V komplexe Agentúry na E Street však žiarivky vrhali na všetko tvrdý svit, ktorý nám zvýrazňoval na čelách pot a na nosoch póry. No keď sme po práci vyšli von a na obnažené ruky nám dopadol chladný vzduch alebo keď sme cestou domov podnikli dlhú prechádzku po Malle, v takých chvíľach sa to mesto na močiaroch premenilo na pohľadnicu.

No pamätáme sa aj na rozcitlivené prsty a ubolené zápästia, na nekonečné záznamy, správy a diktáty. Písali sme na strojoch

tolko, že niektorým z nás sa o tom snívalo. Muži, s ktorými sme sa delili o posteľ, ešte aj po rokoch poznamenali, že v spánku sme mykali prstami. Pamätáme sa, ako sme v piatkové popoludnia každých päť minút vrhali pohľady na hodiny. Pamätáme sa na porezané dlane od ostrých papierov, na škrabľavý toaletný papier, na to, ako v pondelok ráno razila drevená dlážka vo vestibule olejovým mydlom a ako sa nám ešte niekoľko dní klzali podpätky na dlážke, keď ju navoskovali.

Pamätáme sa na jeden rad oblokov v zadnej časti SR – boli tak vysoko, že sa cez ne nedalo vyzrieť von a videli sme iba sivú budovu ministerstva zahraničných vecí oproti cez ulicu, ktorá vyzerala presne ako naša sivá budova. Špekulovali sme nad tamojším zborom pisárov. Ako vyzerajú? Ako sa im žije? Pozrú sa niekedy zo svojich oblokov na našu sivú budovu a rozmýšľajú o nás?

V tom čase nám dni pripadali veľmi dlhé a konkrétne, no pri spätnom pohľade splývali. Nevedeli sme povedať, či vianočný večierok, keď si Walter Anderson polial košefu červeným vínom a na recepcii zamdlel s papierikom NEOŽIVOVĚT pripnutým na chlopni, bol v päťdesiatom prvom alebo päťdesiatom druhom roku. Nepamätáme si ani to, či Holly Falconovú vyhodili, lebo sa nechala od pozvaného dôstojníka vyfotografovať nahá v zasadačke na druhom poschodí, alebo či ju práve pre tie fotografie povýšili a vyhodili krátko nato z iného dôvodu.

Ale pamätáme si iné veci.

Ak ste prišli do ústredia a zbadali ste ženu v elegantnom zelenom tvídovom kostýme kráčajúcu za mužom do kancelárie alebo na recepcii ženu v červených črievičkách a v angorskom svetri rovnakej farby, mohli ste predpokladať, že sú to buď pisárky, alebo sekretárky. A mali by ste pravdu. Ale mohli by ste sa aj myliť. *Sekretárka*: osoba, ktorej sa zverujú tajomstvá. Z latinského *secretus, secretum*. Všetky sme písali, ale podaktoré robili aj viac. O tom, čo sme robili po tom, ako sme každý deň zakryli písacie stroje, sme sa nezmenili ani slovom. Na rozdiel od niektorých mužov sme si tajomstvá vedeli udržať.

VÝCHOD

1949 – 1950

MÚZA

Keď prišli muži v čiernych oblekoch, moja dcéra ich ponúkla čajom. Muži to prijali zdvorilo ako pozvaní hostia. Keď však začali na dlážku vyprázdňovať zásuvky môjho stola, vyberať z políc celé náručia kníh, prehadzovať matrace, prehrabávať sa v šatníkoch, Ira odstavila zo sporáka hvízdajúci čajník a šálky s tanierikmi odložila späť do kredenca.

Keď jeden z mužov priniesol veľkú debnu a ostatným rozkázal uložiť do nej všetko, čo by sa mohlo zísť, môj najmladší Miťa vyšiel na balkón, kde mal svojho ježka. Zastrčil si ho pod sveter, akoby mu tí muži chceli vziať aj jeho. Jeden z nich – ten, čo mi potom prešiel rukou po zadku, keď ma usadzovali do čierneho auta – položil Miťovi na hlavu ruku a povedal, že je dobrý chlapec. Miťa, nežný Miťa, mu ruku prudko strhol a utiahol sa do spálne, o ktorú sa delil so sestrou.

Moja mama, ktorá bola v kúpeľni, keď tí muži prišli, vyšla len v župane – vlasy ešte mokré, tvár červenú. „Povedala som ti, že sa to stane. Povedala som ti, že prídu.“ Muži pobrali moje listy od Borisa, moje poznámky, zoznamy, čo treba nakúpiť, novinové výstrižky, časopisy, knihy. „Povedala som ti, že nám to prinesie iba bolesť, Oľga.“

Kým som stihla odpovedať, jeden z mužov ma chytil za rameno – skôr ako milenec, než ako človek, ktorý ma prišiel zatknuť – a s horúcim dychom na mojom krku povedal, že je čas

ísť. Zmeravela som. Do skutočnosti ma priviedli výkriky mojich detí. Dvere sa za nami zavreli, ale ony kričali ešte hlasnejšie.

Auto zabočilo dva razy doľava, potom doprava. Potom znova doprava. Nemusela som sa dívať z okna, dobre som vedela, kam ma muži v čiernych oblekoch vezú. Prišlo mi zle a povedala som to mužovi vedľa seba, ktorý páchol smaženou cibuľou a kapustou. Otvoril okno – drobná láskavosť. Nevoľnosť však pretrvávala, a keď sa pred nami zjavila veľká žltá tehlová budova, naplo ma.

Ako dieťa ma učili, aby som zadržala dych a prečistila si myšlienky, keď idem okolo Ľubjanky – vravelo sa, že Ministerstvo štátnej bezpečnosti uhádne, či máte protisovietske myšlienky. V tom čase som vôbec netušila, čo sú to protisovietske myšlienky.

Auto prešlo po kruhovom objazde a potom cez bránu na vnútorné nádvorie Ľubjanky. Ústa som mala plné žľče a muž sediaci vedľa mňa sa odtiahol čo najďalej.

Auto zastalo. „Ktorá je najvyššia budova v Moskve?“ spýtal sa muž raziaci cibuľou a kapustou, keď otváral dvere. Pocítila som ďalší príval nevoľnosti, prehlo ma a vyvracala som na mačacie hlavy raňajkovú praženicu, o kúsok minúc jeho matné čierne topánky. „Ľubjanka, samozrejme. Hovorí sa, že z jej podzemia dovidieť až na Sibír.“

Druhý muž sa zasmial a zahasil si cigaretu o podošvu topánky.

Dva razy som si odpľula a chrbtom ruky som si utrela ústa.

Keď som sa ocitla v tej veľkej žltej tehlovej budove, muži v čiernych oblekoch ma odovzdali dvom dozorkyniam, ale ešte predtým ma počastovali pohľadom, ktorý hovoril, že by som mala byť vďačná za to, že ma do cely nevedú oni. Väčšia z dozorkýň s náznakom fúzikov sedela na modrej umelohmotnej stoličke a menšia mi povedala hlasom takým mäkučkým, akoby vábila batola na záchod, aby som sa vyzliekla. Vyzliekla som si kabát, šaty, vyzula som si topánky, ostala som len v bielizni telovej farby a tá menšia mi odopla hodinky a zvliekla prstene. Keď ich pustila do kovovej nádoby, ozvena cengotu sa odrazila od

betónových stien, a potom mi dozorkyňa naznačila, že si mám dať dolu podprsenku. Začala som sa a prekrížila si ruky.

„Aj tú potrebujeme,“ povedala dozorkyňa na modrej stoličke – jej prvé slová. „Mohli by ste sa na nej obesit.“ Rozopla som si podprsenku, zložila som si ju a do prs mi udrel studený vzduch. Cítila som, ako mi očami skúmavo prebiehajú po tele. Aj za takýchto okolností sa ženy hodnotia.

„Ste v druhom stave?“ spýtala sa väčšia.

„Áno,“ odvetila som. Prvý raz som to priznala nahlas.

Naposledy sme sa s Borisom milovali týždeň po tom, čo sa so mnou tretí raz rozišiel. „Je koniec,“ povedal mi. „Musí sa to skončiť.“ Ničím mu rodinu. Spôsobujem mu bolesť. To všetko mi povedal, keď sme šli uličkou pri Arbate a ja som spadla vo dverách pekárne. Priskočil, dvihol ma a ja som skríkla, aby sa pratal. Ľudia zastávali a obzerali si nás.

O týždeň stál pri mojich dverách. Priniesol mi darček – luxusný japonský župan, ktorý mu sestry zohnali v Londýne. „Skús si ho, nech ťa v ňom vidím,“ prosil. Prikrčila som sa za paraván a obliekla som si ho. Látka bola tuhá a nepríjemná, vzdúvala sa mi na bruchu. Župan mi bol veľký – sestrám zrejme povedal, že je to dar pre ženu. Župan sa mi hnusil a povedala som mu to. Rozosmial sa. „Tak si ho teda vyzleč,“ povedal. Vyzliekla som si ho.

O mesiac ma začala svrbieť pokožka, akoby som sa po príchode zo zimy ponorila do horúcej vody. Také svrbenie som už cítila s Irou a Miťom a vedela som, že nosím jeho dieťa.

„Onedlho vás teda príde pozrieť doktor,“ povedala menšia dozorkyňa.

Prehľadali ma, všetko mi vzali, dali mi veľkú sivú halenu, o dve čísla väčšie papuče a odvedli ma do betónovej kutice, kde bola iba rohožka a vedro.

V tej betónovej kutici ma držali tri dni, dva razy denne mi dávali kašu a kyslé mlieko. Prišiel ma pozrieť lekár a povedal mi, čo som už vedela. Počula som, čo sa stávalo ženám v tejto kutici, a dieťa, ktoré vo mne rástlo, som pred tým musela ochrániť.